

Newhauser, Richard: A Catalogue of Latin Texts with Material on the Vices and Virtues in Manuscripts in Hungary. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1996. X, 125 l. (Gratia. Bamberger Schriften zur Renaissanceforschung, 29.)

A középkori irodalomban tekintélyes helyet foglalnak el és külön műfajt is képeznek az erényekről és a bűnökről (*de virtutibus et vitiis*), vagy a tartalmilag ennek megfelelő, ám más címen (*De decem praeceptis, Conflictus de vitiis et virtutibus, Speculum peccatoris, Ars bene moriendi, Tractatus de continentia sacerdotum* stb.) olvasható írások. Az emberi magatartást meghatározó erkölcsi kérdések már a kereszténység előtt is az érdeklődés középpontjában álltak, az ezzel a témával foglalkozó művek nagy száma egyértelműen utal erre. Az erények és a bűnök felismerése, követése és elutasítása nagyon fontos szempont volt a középkori ember életében, hiszen ettől függött örök üdvössége vagy örök kárhozata. A kéziratokban az erények és bűnök tárgykörében kutatók előtt jól ismert Bloomfield¹ nagy incipit-mutatója, amely nélkülözhetetlen segítséget jelent egy adott mű szerzőségének megállapításában, és tájékoztat a nagyobb, vagy valamilyen katalógussal rendelkező könyvtárakban lévő párhuzamos kéziratokról.

Richard Newhauser szorgalmának és kitarlásának köszönhetően most a magyarországi *de virtutibus et vitiis* témájú kéziratok katalógusát vehetjük kézbe. A katalógushoz Vizkelety András írt beköszöntőt, amelyben a külföldi olvasók számára a mai magyarországi kódexállomány kialakulásának történelmi összetevőiről, számarányairól az alapvetően fontos tudnivalókat foglalja röviden össze. Ebből érdemes kiemelni a Magyarországon található kódexek alacsony számát (másfélezer alatt), és azt, hogy ezeknek is csak egy töredéke köthető, akár keletkezésében, akár használatában a középkori Magyarországhoz, mivel többségüket a 18. és a

19. század könyvgyűjtői vásárolták Európaszerte. A középkor végi (1500 körüli) Magyarország valaha létezett, minimum 45 ezer kódexhez képest ez elenyésző mennyiség, még abban az esetben is, ha a Csapodi házaspár gyűjtő munkája (*Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt.* 1–3. köt., Bp., 1988–1993–1994.) eredményeképpen ma Európában több mint háromezer kódex (köztük kódextöredékek is) és incunabulum-tétel gyűlt össze, amelyek possessor- vagy scriptorbejegyzés formájában a középkori Magyarországhoz köthetők. Vizkelety ismerteti nagy vonalakban a három budapesti könyvtár (Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Egyetemi Könyvtár) állományának kialakulását és összetételét. Az elemzésből rögtön kiténik, hogy mit nem kellett Newhausernek feldolgoznia (ezt maga is hangsúlyozza Bevezetőjében): Bartoniek Emma 1940-ben megjelent OSZK, és Mezey Lászlónak 1961-es Egyetemi könyvtári, valamint Vizkeletynek a Magyarországon található német kéziratokról készített katalógusa ezen állományok ilyen irányú feltárását feleslegessé tették. Az OSZK új beszerzésű kódexei közül Newhauser az e témájúakat azonban belevette katalógusába. E megállapításokkal gyakorlatilag már adott az a kör, amiben a *de virtutibus et vitiis* kéziratosokat fel kellett kutatni és le kellett írni: túlnyomórészt egyházi könyvtáraink adják a 167 feldolgozott tételt (Budapest, Ferences Könyvtár; Budapest, Kegyesrendi Központi Könyvtár; Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára; Eger, Főegyházmegyei Könyvtár; Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár; Győr, Egyházmegyei Könyvtár; Kalocsa, Főszékesegyházi Könyvtár; Pannonhalma, Főapátsági Könyvtár; Székesfehérvár, Püspöki Könyvtár; Szombathely, Egyházmegyei Könyvtár; világiai: OSZK, MTA és Gyöngyös, Vachott Sándor Városi Könyvtár). A meghatározható provenienciájú kódexek nagy része elsősorban

¹ BLOOMFIELD, Morton W.–GUYOT, Bertrand-Georges–HOWARD, Donald R.–KABELAO, Thyra B.: *Incipits of Latin Works on the Virtues and Vices, 1100–1500 A. D.* Cambridge, Mass.: The Mediaeval Academy of America, 1979. (The Mediaeval Academy of America, Publication 88.)

német és osztrák, másodsorban itáliai eredetűek, ezeket még francia és cseh kéziratok követik.

Newhauser az egyes művet látja el sorzámmal, a művet tartalmazó kódexnek pedig nélkülözhetetlen adatait közli: könyvtári jelzést, korát, íróanyagát, méretét, provenienciáját. Az egész katalógusra jellemző a világos és áttekinthető elrendezés. Az egyes leírásoknál a prologus/praefatio incipiteket nagyon helyesen elkülöníti a textustól, megadván ez utóbbinak incipitjét és desinitjét, és ha van, akkor külön még közli a kolofon szövegét is, szövegközlésében pedig hűen követi az eredeti írásmódját. A hegyes zárójelet Newhauser a saját kiegészítéseinek jelzésére használja: a.) evvel oldja fel a rövidítéseket (pl. a 4. tételnél: *poni*<tur>: bár ezeket meglátásom szerint minden külön jelzés nélkül fel lehet oldani); b.) ezek közé illesztve egészíti ki a szöveget a hiányzó betűkkel, szavakkal (a 4. tételnél arra lehet gondolni, hogy a rubricator nem írta be rubrummal a kezdőbetűt: <N>*oticia*); c.) ezek közé illesztve a kiadó toldotta bele a szövegbe a bibliai locust (a 64. tétel esetében e nagyon ismert kifejezés: *captivam duxit captivitatem* után megtaláljuk: <Eph. 4.8>, míg több más esetben ez elmaradt, pl.: a 48-as tételnél a Királyok 2. könyve mellett a 7,1-et, az 51-es tételnél pedig a zsoltárhelyet, 88,32-öt, hiányoljuk). A kötetet példamutató gondossággal szerkesztett incipitjegyzék, névmutató (feltünteteti, hogy az illető személy milyen minőségben: szerzőként, másolóként, vagy a mű címzettjeként etc. szerepel a kéziratban), cím- és helynévjegyzék, concordantia Bloomfieldhez és Newhauser összeállításának korábban megjelent részeihez (Manuscripta 31,2 1987 102–115 és 33,1 1989 3–14) zárja. A szövegek azonosítása és a vonatkozó új szakirodalom felhasználása mintaszerű.

Nem értelmezhető a 117-es tétel (Kalocsa, MS. 275) kolofonjának feloldása: *finivi quasi octava f<eria> post comple<> in quatuor <> 1466*. E töredékesen megmaradt részletnek helyes olvasatot nehéz javasolni, mivel az *octava feria* nemcsak önmagában, hanem a kántorböjt

napjaira is gondolva (szerda, péntek, szombat, azaz: feria quarta, sexta, sabbato) lehetetlen-ség. Egyébként e tételnél lehet tettenérni egy „bennfelejtett” dőlt betűs latin szövegrészletet, aminek, azaz a dőlt betűs szedésnek, az egész katalóguson keresztüli következetes, ám sajnálatosan elmaradt végigvitele, tipográfiailag jól elkülöníthette volna a katalógus angolját a kódexek latinjától, esetenként németjétől. Az 51-es tételt képező OSzK Cod. lat. 535-ös kézirat provenienciájának meghatározása rossz, mivel a pozsonyi káptalan egykori felvidéki magyar provenienciájú kódexét nem lehet „Czech/Hungarian (?)”-nek mondani. Nyilvánvaló, hogy Pozsony alapján (a mai határokat tartva is szem előtt), cseh provenienciára gondolni nem lehet. A latin *Posoniensis* után zárójelben először talán a város magyar nevét kellett volna megadni, majd a németet, és legvégül az alig másfélszázados múltra visszatekintő mai hivatalos nevét; egyébként Güssing magyar neve, Németújvár is hiányzik a kötetből. A katalógus használhatóságát és értékeit nem módosító néhány sajtóhibát kell még említeni: OSzK Cod. lat. 519 (48. tétel): *ca*<n>*tur Reminiscere* helyett a *canitur* szónak kellene állnia. Az Index nominumban közölttel ellentétben *Isidorus Hispanensis* neve helyesen: *Hispalensis* (Hispalis volt Sevilla akkori neve), amint a *Bestiarum* is *Bestiarium* lenne.

SARBAK GÁBOR

Lay, Heinrich: Lugosch und seine periodischen Veröffentlichungen von ihren Anfängen bis zur Gegenwart (1853–1995). Ein Kapitel Kulturgeschichte aus der Stadt an der Temesch. Töging a. Inn, 1996. 122 l. (Dokumentationen)

Jól használható és hiánypótló kézikönyv látott napvilágot 1996-ban a németországi Töging am Innben, mely a Lugoson a kezdetektől napjainkig megjelent valamennyi periodikus kiadványt feltárja és megadja számos, ma már csak a szakirodalomból ismert kiadvány ada-